

הנצי"ב מוולוז'ין כתב ושיבת ציון ח"א עמ' 17, ח"ב עמ' 6:

2

וכמו שהיה בימי עזרא הסופר, שקבץ איהו-אלפים בבבל מכל סוגי בני האדם. גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים נושאי נשים נכריות, אשר היו מודגלים בחילול שבת ולא ידעו את התורה כלל. כל אלו נתקבצו והכינו ישוב הארץ בערים, עד שאת"כ נתמלאה הארץ מבניה. ק' צ"ל להתעורר לקול רצון ה', הנשמע מקצה העולם ועד קצהו... ובכל סוגי בני ישראל... ועל כולם יתקיימו דברי עזרא הסופר: ייד אלו קיינו על כל מבקשיו לטובה.

ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הזה באופנים אחרים, כאשר מצויר בדעות בני האדם... כי באמת אין לחוות דעה את ה', וכאשר אמר ע"י ישעיה הנביא: יכי לא מחשבתי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכי... ואין לנו להתחכם לאמר, כי נצרך להיות באופן אחר.

סדר הדברים בפרשת ניצבים כך הוא (דברים ל, ב):

3

ו"שבת עד ה' אלקיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום, אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך: ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה."

10 הר"ק (ישעיה נט, טז)

"דברי רז"ל ראינו שהיו נבוכים בזה אם יצאו על ידי תשובה אם לא... ואפשר לתרץ הפסוקים, כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו סימני הגאולה. ועל זה נאמר: יזרא כי אין איש, כי לא ישובו בתשובה עד שיראו תחילת הישועה."

4 יחזקאל לו, כד

"ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: וזרקתי עליכם טים סהורים וטהרתם מכל טמאותיכם וטבל גלוליכם אטהר. אתכם: ונתתי לכם לב חוש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם."

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז עמוד ב

5 תניא אידך: רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, שנאמר ירמיהו ג' + שובו בנים שובבים ארמא משובתיכם. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר יישעיהו נ"ב + הנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, הנם נמכרתם - בעבודה זרה, ולא בכסף תגאלו - לא בתשובה ומעשים טובים....

6 דף צז עמוד א

אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר ידניאל י"ב + ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו'. ושתק רבי אליעזר.

7 ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר יחזקאל ל"א + ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל וגו'.

8 רש"י

כי למועד מועדים - אלמא יש קץ בדבר.

וככלות נפץ יד עם קדש - כשתכלה תקומתם ותזוק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה, ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד.

תכלינה - אלו הצרות ויבא משיח, כדאמרין כי אזלת יד.

מגולה מזה - כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר.

ה' כל

הנביאים כולן צוּו על התשובה. ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין. שני יהיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה יקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יי אלהיך שמה ושבת עד יי אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי וגו' ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה: ו גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה. שני שובה ישראל עד יי אלהיך. ונאמר לא שבתם עדי נאם יי. ונאמר אם תשוב ישראל נאם יי אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה כי תדבק: התשובה מקרכת את הרחוקים. אמש היה זה שנוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב ויריד. וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחק את החטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים. שני והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. ונאמר ביכניה ברשעותו כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו וגמ', אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגו', וכיון ששב בגלותו נאמר כזרובכל בנו כיום ההוא נאם יי צבאות אקחך זרובכל בן שאלתיאל עבדי נאם יי ושמתיך כחותם:

16 כספי

ה ואין ישראל גאלים אלא בתשובה. נפרק יוס הכפורים (טו): גדולה תשובה עמקכח את הגאולה:

אור רות ה' תשובה

17 ב"ה שהרצון לשוב בתשובה הוא אפי' על פי שאין בלתי צריך לסלק את כל המניעות צריכים לקבל את התארה האת של התשובה בחור חן המסטר והמקדש. עד שלא חזו. משני העינים של אי השלמת התשובה. מפל רוקמת ומפל עליה דתנית שהיא ראיה לו. על פי קדש הנשמה וצדיקה הקדוש. וקשם שזה הוא כלל גדול אצל החייד. ככה הוא אצל הצבור בכללותו. הארת התשובה לשם ב' ישראל. התעוררותי חסדה של האמה בקבלה לשוב אל ארצה אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה - באמת. אור של תשובה יש בה. באמת. תדבר מקבשא בקרור גמר כבשורה של תורה: ושבך עד ר' אליהו" "פי תשוב אל ה' אליהו". התשובה היא תשובה נבימית, אלא שהיא מקשה בהרבה מספים חוצצים, ואין לה בשום עיני ומניעת השלמה לעצב את האור העליון מהושיע עלינו.

8 בעקדת יצחק שער המאה: שונא הקדים התשובה באמר ושב עד ר' אלהיך וגומר, וסמן לזה גאולה באמר ושב ר' אלהיך את שבותך וגו', ואחר גאולה תשובה כמו שנאמר ואתה חשוב ושמעת בקול ר', וגו', ואחר התשובה השנית תוספת טובה גאולה במה שאמר והויתיר ר' אלהיך בכל מעשי יד וגו', ואחר כן תשובה יותר תוקה במה שאמר כי תשוב אל ר' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך וכו' וכו', הוא ענין התשובה השלמה והוא תכלית שלמותה."

9 אור החיים הקדוש (ויקרא כה, כה)

"כי קץ הגלות ישנו, אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חיו."

ב"ה בית אל/הלכות א"י/אולת תשע"ב/129
ארץ ישראל, גאולה ותשובה (המשך)

דברים ל

- 1 והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה
- 2 ואת אשר הדיחך יהוה אלהיך שמה: ושבת עד יהוה
- 3 ואת אשר ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה
- 4 ואת אשר ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה
- 5 ואת אשר ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה

14
15
16
17
18
19
20

מפורש בתורה בסוף קללות דתני"כ ואף גם זאת כ"י לא מאסתם ולא גאלתם לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ד' אלהיכם, והרי מפורש בהבטחה על הברית ישראל שלא תפטר אפ"י בחטא עבדו רחמ"ל, וכמו שפורש שם במפרשה על פגרי גלולים, אווה הברית הנה הוא גם לכל חיד ויחיד מ"שארל בפרט, וכמ"ש הגר"א בפי נצבים וכנ"ל בדבריו פ"ה ע"ש וכו', דימות המשיח אינו חלוי בזכות ומעשים כלל, וכן שם בסנהדרין צ"ו סע"ב בפלוגתא דר"י אליעזר ור"י יתושע וכו', ולבסוף שתק ר"א כש שמכואר שם, והרי הודה ר"א ג"כ לר"י שהגאולה העתידה אינה חלוי במעשים טובים כלל, וכן כתב הרמב"ן בפי' האזינו שהבטחת הגאולה העתידה אין בה תנאי בחשובה ובעבודה אלא שהוא מובטח לבוא עכ"פ וכו', וכן מורה כמה פסוקים ביהוקאל ל"ו ל"ז מכוואר שם כמעט בפירוש שהגאולה האחרונה אינה חלוי בחשובה ומעשים טובים כלל, היא בטוחה עכ"פ וכו', והרי לנו מכ"י כי הגאולה העתידה אינה חלוי בזכות ומעשים כללי.

אמנם כן היא מסקנת דבריו האחרונים של רבי יתושע, שהלכה כמותו לגבי רבי אליעזר, — בסנהדרין שם, בהחלט שישראל נגאלים בקץ הגאולה לא בחשובה ומעשים טובים, ועל זה הוא גם ששתק ר"י אליעזר באחרית ויכוחם הודה לו, ואמר ר' יוחנן אמר הקב"ה לישראל, אע"פ שנחתי קצבה לקץ שיבוא בין עושים תשובה בין שאין עושים וכו' (שמות רבה פ' כ"ה). כן בחיקוני זהר חדש שיביאנו וכו' כל הקיצים וכו' וקץ דקוב"ה לא חליא בזכוון דלתון. כן ב"אור החיים" ויקרא כ"ה כ"ה: "כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"י".

מ"ד הרב צבי יהודה במאמר "המדלינה כהתקיימות חזון הגאולה"
דייק בפסוקים הללו:

20 משך חכמה פ"ד נצבים

ל"ב ושבת ע"י אלקיך וכו'.
בילקוט¹ [ומקצת בירושלמי²]: שאלו לחכמה, חוטא מה ענשו? "הנפש החוטאת היא תמות" (יהוקאל יח, ד). פירוש בלא תשובה. תורה אמרה: יביא קרבן³ — וזה שמקבלים קרבן אפילו ממומר לדבר אחד, יעויין ריש חולין⁴ ובדברי תוספות שם⁵. הקב"ה אמר: יעשה תשובה⁶. פירוש שאף אם הוא מומר לשבת או לשלוש עבירות הנקרא לשיטת פוסקים מומר לכל התורה כולה⁷, בכל זאת (ילקוט שם): אם יתעורר לעשות תשובה יתכפר וכו' הה"ד (תהלים כה, ח) "יורה חטאים בדרך" — בדרך של תשובה, שעל ידי קידוש השי"ת יבא לדרך התשובה. וזה (פסוק א') "והשבות אל לבבך", כי אהבת ישראל⁸ חקוק בלבבו, ושומע את אשר חרות על לבבו מהר סיני, ויזכור מחצבתו. ואז "ושבת עד ה' אלקיך", כי אחרי ישוב אל עמו בטח ישוב אל אלקיו, וישוב מכסלו ורפא לו, ועוד פירשתי בזה פסוקים רבים.

הבחנת המדרגות של התשובה עד ד' החשובה אל ד', מובלסת ומפורשת היא גם בנוואות, של הושע פרק י"ד, "שובה ישראל עד ד' אלהיך, כי כשלת בעוונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ד', ושל יואל פרק ב', "שובו ערי, ככל לבבכם, ובצום ובכני ובמסמס, וקרעו בבכסם ואל בגדיכם, ושובו אל ד' אלהיכם, וכן של עמוס פרק ד', "ולא שבתם ערי נאום ד'", ושל ירמיה במגילת איכה "נחפשה דרכינו ונתקורה ונשובה, עד ד', נשא ללבנו אל כפים, אל אל בשמים" השיבנו ד' אלקיך ונשובה". וכן בשל ישעיה פרק מ"ד "מחיתי כעב פשעך וכענן חסאותיך שונה אלי כי באלתיך, כי התשובה אל ד' באה אחרי הגאולה. כן מכוואר הוא ע"פ מה שאמרו חז"ל (פסחים ג'): שבעושים שלא לשמה הוא עד שמים ובעושים לשמה הוא מעל שמים, וכן בתשובה קיראת, שהיא למטה במדרגת, היא נקראת עד ד', ולא עד בכלל, (וכן אמר ר' לוי גדולה חשובה שמנעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ד' אלהיך צמר ר' יוחנן עד ולא עד בכלל, והא אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא-תעשה שבתורה שנאמר ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד', הא ביחיד הא בציבור, יומא ס"ו, ובמהרש"א שם "עד כסא הכבוד ולא הוא בכלל, ומלאכים וחיות הקודש הם האמצעיים, והאמר ר' יוחנן ושוב אלי שתשוב אלי כעצמי כוונת אמצעי"). ותשובה מאהבה היא אל ד', ("עולה ראייה" עמי שלי"ה). בתרגום אונקלוס: "ושבת עד ד' אלהיך" — ותחוב לדחלתא ד' אלהיך; "כי חשוב אל ד' אלהיך" — "ארי תחוב קדם ד' אלהיך". כן ברמב"ם הלכות תשובה פ"ו ה"ו: "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשינינה, שנאמר שובה ישראל עד ד' אלהיך".

אחר כך הוא מביא את דברי אורות התשובה הנ"ל שבהתעוררות חפצה של כלל האומה לשוב אל ארצה וכו' אור של תשובה יש בה

וזה הפשט בתשובה עד ה'!
וזו המשמעות של דברי הרמב"ם שהנביאים ציוו על התשובה, היינו התשובה של ההתעוררות.
ולכן הכסף משנה לא הביא את דברי רבי אליעזר כמקור לרמב"ם כי גם הרמב"ם סובר שההלכה היא כר' יהושע שמצריך גם הוא את התשובה הראשונית ולכן גקט את הפסוק עד !!!
רבינו מביא גם את דברי הלשם בנושא זה:

אם פירשתי שמה
"ועיין אהבה יתונתן ס' בלק כחכב ד"ה נוסח סאנו הווריס לארץ ישראל זה נוסח לחכמה חתשב וזה עיקר החכמה: יכה לכונו כס נאכרי יעברו עליהם כסה וככה צרות וגסיה לא יזכו את ה' ואת נחלתם ארץ הקדושה תבייב וזרו עיקר חכובתם כי החכמה צריך להיות נאוחו מקום וכאוחו בעשה ועיקר חסאם בוכן הכית הוא וי' ירדחם לכדדים כססיה הוי הווריס פצרים ונחברבכ סואח חסאים גדולים ולכן תהיי חכובתם לעמיד שלא ינסון, זה נחלתם עכיל והנה כעת כוונתנו אור שנתנו לכם אפילו יחזר גרועים לטוב לנחלתנו ומכורים נפסט על זאת ואינם רוצים בארץ אורח כורא לחסוב"ה חס"ב בלעזי הקנהיו ומה שאין מקיימין את סיות החכמה היא כפני שלא נתגדלו ולא נחמתו הוה והכה כוה בחיובך כוונתה בין העטים וכדברי רבינו הרמב"ם בה' כפריים אבל גוף הקלייה ודאי לחכמה יחשב ויקיימין כוה כצוה עשה ותשובה וזה עיקר החכמה

גאון המקובלים שכורנו רבי שלמה אלישוח בספרו הקדוש ("הקדמות ושרעים") שער ר' טרם ט': "אמנם החקת העתידה וכל חמדת ישראל שהם כל היעודים אחרונים דימות המשיח תהיי העה"ב תנה הם תלויים באמת רק בברית ולא בזכות, והוא ברית אבות וישראל, והברית לא תופר לעולם, וכן אומר רבנו תם, בנותי שבת ג"ה א' דה"מ ושמואל, דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה, וכן הוא